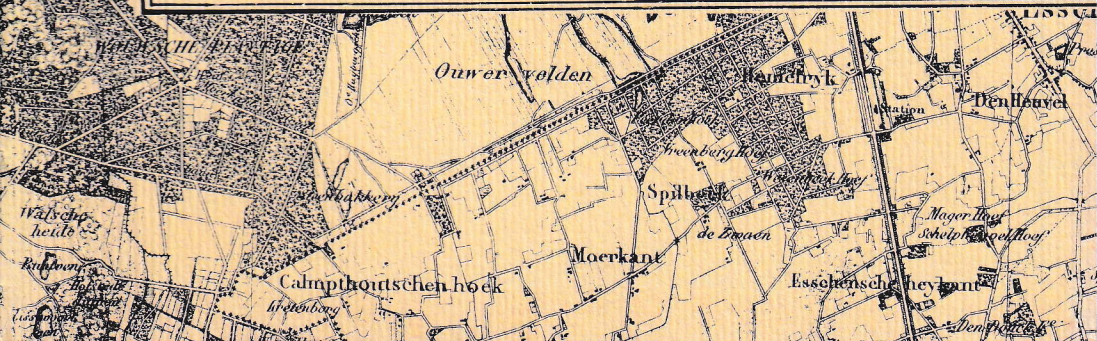

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

3-87

De Wouwse dominees

In een vorige aflevering van het tijdschrift van de heemkundekring "de Vierschaer" (1-1987) stond een artikel over dominee Stuart, de eerste Wouwse predikant. Voor zover mij bekend is, is er nog maar weinig geschreven over de kerkelijke geschiedenis van de Hervormde gemeente van Wouw en Heerle. In de diverse boeken en artikelen over de gemeente en zijn kerkdorpen wordt herhaaldelijk de rooms-katholieke geschiedenis besproken, hetgeen uiteraard begrijpelijk is omdat de bevolking van Wouw overwegend katholiek was en er in Wouw en Heerle slechts een handvol hervormden woonden. Maar toch moet niet uit het oog worden verloren dat sinds de Vrede van Munster in 1648 de Nederlandse Hervormde Kerk als enige godsdienst werd erkend en dat alle overheidsfunctionarissen Nederlands hervormd moesten zijn.

In het Tijdschrift voor Noord-Brabantse Geschiedenis III (1897) stond een artikel over de kerkhistorie van de hervormde gemeente te Wouw en Heerle. Dit artikel werd geschreven door J. van der Baan en hierin werden alle predikanten behandeld vanaf 1648 tot 1824.

Gezien de weinige, schaarse publicaties over de Hervormde gemeente te Wouw en Heerle lijkt het mij zeer zinvol om dit artikel van J. van der Baan kort weer te geven, met aanvullingen uit het archief van de gemeente Wouw over deze predikanten.

Ter uitvoering van het besluit van de Staten Generaal van 22 augustus 1648 werd bij de Classis 1) van Tholen op 8 september 1648 besloten de bediening van de kerken van Wouw en Heerle voorlopig op te dragen aan de predikant van Oud-Vossemeer en Stavenisse. Reeds in het begin van 1649 verleende de Staten-Generaal toestemming tot het be-roepen 2) van een predikant te Wouw en Heerle. In de vergadering van 2 maart 1649 bracht de Classis van Tholen het besluit van de Staten-Generaal ter algemene kennis. Tijdens deze vergadering bleek dat Cornelis Stuart genegen was zich tot predikant voor Wouw en Heerle te laten be-

noemen. Cornelis Stuart werd dus de eerste predikant voor Wouw en Heerle. Hij werd geboren in 1596. Cornelis Stuart was sinds 1628 predikant. Eerst in Zundert en later in Ossendrecht. Per 27 april 1649 werd hem door de Classis te Tholen ontslag verleend als predikant te Ossendrecht en in mei daaropvolgend werd hij geïnstalleerd tot predikant te Wouw en Heerle. In de vergadering van de Classis van Tholen van 3 april 1668 gaf hij zijn verlangen te kennen om met emiraat te gaan. Hij was toen 72 jaar oud en reeds 46 jaar predikant. Het duurde nog bijna een jaar voordat hij met pensioen kon. Bij resolutie van de Staten-Generaal van 5 maart 1669 werd hij emeritus verklaard, met behoud van zijn salaris 'ad vitam' (=voor het leven), hetgeen hij genoten heeft tot hij in 1676 op 80-jarige leeftijd overleed.

Bij een nadere resolutie van 11 maart 1669 van de Staten-Generaal werd bepaald dat Wouw en Heerle elk afzonderlijk een predikant mochten hebben en daartoe proponenten 3) konden aanstellen. Hieraan voegden de Staten-Generaal toe dat, zolang predikant Stuart leefde, de proponenten geen salaris konden eisen. Na het overlijden van predikant Stuart zou zijn salaris over beide kandidaat-predikanten, ieder voor de helft, verdeeld worden. Onder de bepaling dat de proponenten ontheven zouden zijn van de verplichting tot een tweejarig verblijf bij hun gemeente en tevens bevrijd van alle kosten uit hun aanstelling voortvloeiende, werd door de Classis van Tholen benoemd:

- a. voor Wouw: Michael van Middelhoven, geboren te Tholen en aldaar gedoopt op 16 april 1645. Op 19 mei 1669 werd hij door zijn vader Daniël van Middelhoven, predikant te Bergen op Zoom, tot predikant van Wouw bevestigd. 4)
- b. voor Heerle: Nathan Vay. Ook deze werd op 19 mei 1669 bevestigd door zijn vader Stephanus Vay, predikant te Steenberg.

Al gauw werd duidelijk dat een predikant voor ieder kerkdorp afzonderlijk te veel was. Heerle telde nooit meer dan een paar Nederlands Hervormden. Bij besluit van 10 mei 1670 werd dan ook bepaald dat de hervormde gemeente van Wouw en Heerle weer één gemeente zouden uitmaken, zodra bij de thans bestaande splitsing, een van beide predikanten mocht komen te vertrekken of te overlijden.

van den Eersten
 inkomsten der ren-
 dante betaalt
 aan Linnwerd
 Roitopen De
 Somme van
 Roen-entwinn-
 tige giedens
 over Leveran-
 tie van planken
 en smack van
 De Dootkrist van
 Dg = predicaant
 Dits volgent qui-
 tantia dedecor
 Somme van — 27: 0: 0

Betaalt aan
 priester Geinings brot-
 bakker y Rappet
 algeri over gele-
 verdes ectuieren
 tot de smack
 der begraffenen
 de de somme
 Van kist giedens
 algeri smack
 volgent quitan-
 tie de de doot van
 one van — 5: 0: 0

Enkele posten uit de boedelrekening van predikant Petrus Stuart.
 (recht. Archief gemeente Nieuw nr. 2566)

4

Toen Nathan Vay in april 1675 tot predikant te Lillo werd beroepen werd de combinatie van Wouw en Heerle weer in ere hersteld. De classis van Tholen droeg met ingang van 16 april 1675 de dienst van beide plaatsen nu op aan Michael van Middelhoven. Op 12 oktober 1677 werd hem ontslag verleend wegens zijn benoeming tot predikant te Zaamslag.

Op uitdrukkelijk verlangen van de hervormde gemeente van Wouw en Heerle werd per 12 oktober 1677 tot predikant benoemd Petrus Stuart. Hij werd + 1646 geboren en was een zoon van Cornelis Stuart, de eerste Wouwse predikant. Petrus Stuart werd op 23 februari 1672 bij de classis van Tholen toegelaten als proponent. Na zijn benoeming tot predikant te Wouw werd hij door de predikant van Halsteren, Arnoldus Finson, op 28 november 1677 bevestigd. Tijdens zijn benoeming te Wouw werd hij door de classis in 1693 voor één jaar uitgevaardigd om als predikant te fungeren op het Zeeuwse vlooteskader. Dat Wouw en Heerle samen, behalve de overheidsfunctionarissen, weinig hervormden kenden, bleek uit een onderzoek in 1717 door de classis. Deze stelde vast, dat er geen kerkeraad was aan te stellen, uit hoofde van het kleine aantal hervormden. Predikant Petrus Stuart overleed te Wouw op 15 augustus 1722 op 76-jarige leeftijd, na een ziekte van 4 maanden. Uit het rechterlijk Archief van Wouw 5) blijkt dat op 8 september 1722 een inventarisatie heeft plaatsgevonden van zijn bezittingen. Uit deze boedelbeschrijving bleek dat zijn totale bezittingen bedroegen een som van 4.823 gulden, 9 stuivers en 8 penningen. Aan schulden en openstaande betalingen werd genoteerd een som van 608 gulden, 0 stuivers en 8 penningen. Zijn vermogen werd op 6 oktober 1722 vastgesteld op 4.215 gulden en 9 stuivers. Predikant Petrus Stuart stierf als een vermogend man, zonder een weduwe na te laten.

Als opvolger van Petrus Stuart werd op 3 november 1722 tot predikant van Wouw en Heerle benoemd Jacobus Craan. Jacobus Craan werd in 1698 te St.Maartensdijk geboren. Hij werd op 26 augustus 1721 als proponent bij de classis van Tholen toegelaten. Hij overleed te Wouw op 28 januari 1763.

Een half jaar later, nl. op 5 juli 1763, werd tot predikant van Wouw benoemd Casparus Johannes Albertus Schadden. Hij werd in 1734 te Brienens geboren. Op 21 augustus 1763 werd hij bevestigd door zijn vader, Albertus Schadden, predikant te Roosendaal. Hij trouwt te Roosendaal met A.N. Ketelaers. Beroepen naar Veere per 20 september 1778, nam hij op 28 februari 1779 afscheid van Wouw. Hij overleed te Veere op 6 november 1809. Zijn vader Albertus Schadden, sinds 1 november 1744 predikant te Roosendaal en sinds augustus 1787 emeritus, overleed op 1 februari 1788. Hij werd in Wouw begraven bij zijn echtgenote en jongste zoon.

Waltherus Gerhardus Schadden, een broer van Casparus J.A., werd per 9 februari 1779 beroepen te Wouw, en op 11 juli 1779 bevestigd tot predikant door Jacobus Gordon, predikant te Bergen op Zoom. Waltherus Gerhardus werd te Gilze geboren in 1741. Als proponent was hij te Nispen op 16 april 1771 beroepen en 7 juli 1771 bevestigd door zijn vader Albertus Schadden. Waltherus Gerhardus Schadden overleed te Wouw op 22 januari 1783, ongehuwd.

Tot opvolger werd Johannes Jacobus van Hattingen, predikant te Kruisland, per 1 juli 1783 beroepen, en 2 november 1783 door Jacobus Gordon bevestigd. Hij werd geboren te Nisse op 4 november 1756. Lang is deze in Wouw geen predikant geweest. In het artikel van J. van der Baan staat vermeld dat hij in 1784, wegens misdrijf de gemeente heimelijk verlaten heeft en dat hij in 1785 door de Classis uit zijn dienst werd ontzet. Welk misdrijf predikant Van Hattingen heeft gepleegd vermeld Van der Baan niet. Uiteraard was mijn nieuwsgierigheid gewekt en heb ik een onderzoek hiernaar ingesteld. In het rechterlijk archief van Wouw bevinden zich de processtukken van het proces tegen predikant J.J. van Hattingen. In dit dossier heb ik weinig gegevens kunnen vinden, omdat er geen proces heeft plaats gevonden. Vermeld werd dat hij verdacht werd van "falsiteiten" en het verduisteren van Diaconie goederen. Verder staat vermeld dat hij tot viermaal toe gedagvaard is, maar nimmer is verschenen. Gelukkig heb ik uit de resolutieboeken van Wouw 6) en uit het oude (administratief) archief 7) kunnen vinden wat er is gebeurd.

Extract uit de Resolutien van de
Eerhoofden Meeren Raden van State der
Vreemdelijke Nederlanden.

Vrijdag den 11^{en} Januarij 1786.

Ugeleerden conc. Resolutie van Haare Hooghe Mogt van den
12^{en} December laetstleden. Waar by den Raad van State
Werd verzoekt, om, onder Consequentie voor het toekennen
Te, by de tegenwoordige Vacature te Wijn, te despicieren
sch en tegevoeren an Dienaar, welke Dienaar den Ingelg
Dienst zal bekleden, nadat de geëligeerde in de eerste
Gemeente na hierken ordening zal Zyn bevestigde.
Waar opgevolgencende Zyn de, is goedgevonden en ver
staan, dat Onder Consequentie voor het toekennende,
Werd ditmaal gedespiceerd en geëligeerd. Zal worden
gelijck Haare E. Mogt, met Decem. despicieren en de
geveeren tot Predikant te Wijn, met de plaats vermits de
Wortvligtigheid van den Predikant van Mallingen
Alard is thomen te vacacien, der Persoon van Johannaet
Erosianus Trelaar, Predikant te Lillo.
En zal het Extract van de conc. Resolutie gesonden worden
aan de Classis van Tholen en Bergen op Zoom tot na
richt, en het Zelve daan beveeren. Aan geveveeren
om Zorgete dragen, dat de voorn. geëligeerde Predi
kant Wende Gemeente tot Wijn, naat hierken ordening
Wende bevestigde, En gelijck Extract aan den Dierst
Laard Burgemeesteren en Schepenen van Wijn
om te Maekten tot den Zelve waericht.

Vincentianus

Eind 1784 gaan de geruchten dat de predikant de hervormde gemeente Wouw en Heerle heeft verlaten. De predikanten Gordon en Reynink uit Bergen op Zoom horen dit en achten het nodig om een onderzoek in te stellen. Uit het onderzoek is gebleken dat de boeken, papieren en effecten van de hervormde gemeente en diaconie armen van Wouw zich in een kistje bevonden en dat dit kistje door de predikant en zijn vrouw Maria Josina Hoveyn was overgebracht naar het huis van zijn schoonzoon Jacobus Zuidland te Bergen op Zoom. Op 7 december 1784 werd dit kistje onder getuigen geopend en na onderzoek bleek dat, behalve "de contante penningen, die er notoir voorhanden moesten zijn, nog bovendien vermist werden ses obligatien, spreekende ten lasten der provincie van Zeeland, yder groot in capitaal honderd ponden Vlaamsch, allen aankoomende voor gemelde Diaconie Armen". Verder werd ontdekt dat er een obligatie of schepenkennis van 300 pond Vlaamsch was vervalst. Drossaard en schepenen van Wouw laten advertenties plaatsen in de Rotterdamsche en Antwerpse Couranten dat predikant van Hattingen zich binnen 3 weken moet melden om verantwoording af te leggen. Uiteraard heeft hij zich niet gemeld en bleef spoorloos.

Johannes Adrianus Toelaer, predikant te Lillo, werd te Wouw beroepen op 25 april 1786 en op 28 mei daaropvolgend bevestigd door predikant Jacobus Gordon. Hij werd geboren te Nijmegen in 1735. Op 26 mei 1758 als proponent te Leiden toegelaten. Hij was eerst predikant te Liefkenshoek en daarna te Lillo. Hij stierf te Wouw aan een kwijnende ziekte op 15 oktober 1788 op een leeftijd van 53 jaar.

Negen maanden later (21 juni 1789) werd zijn opvolger te Wouw beroepen Johannes Cornelis Lotichius. Hij was geboren op 23 augustus 1764 te Horssen, waar zijn vader toen predikant was. Te Leiden op 26 juni 1786 als proponent toegelaten. Als zodanig werd hij op 2 augustus 1786 tot predikant in zijn geboorteplaats beroepen, welke gemeente hij van 15 oktober 1786 bediende totdat hij in 1789 naar Wouw beroepen werd. Op 1 november 1789 werd hij te Wouw door zijn vader, Johannes Ludovicus Lotichius, predikant te Goes, bevestigd. In 1802 huwde hij met Johanna Wilhel-

mina Pronck, weduwe van Jacobus Nicolaas de Bruijn, secretaris van Wouw. Zij overleed op 1 december 1810.

Toen in 1816 Halsteren met Wouw gecombineerd werd ver-richtte hij op 5 januari 1817 voor het eerst de predik-dienst te Halsteren. In 1824 werd hij op eigen verzoek emeritus verklaard. Op 24 oktober 1824 nam hij afscheid van Wouw. Hij overleed op 8 november 1826 te Breda op 62-jarige leeftijd.

Na het emiraat van predikant Lotichius hield Wouw c.a.op als zelfstandige gemeente te bestaan. Bij besluit van 19 september 1825 werd Halsteren met Nieuw-Vossemeer gecom-bineerd en Wouw/Heerle met Roosendaal. Tot op heden be-staat deze combinatie nog steeds.

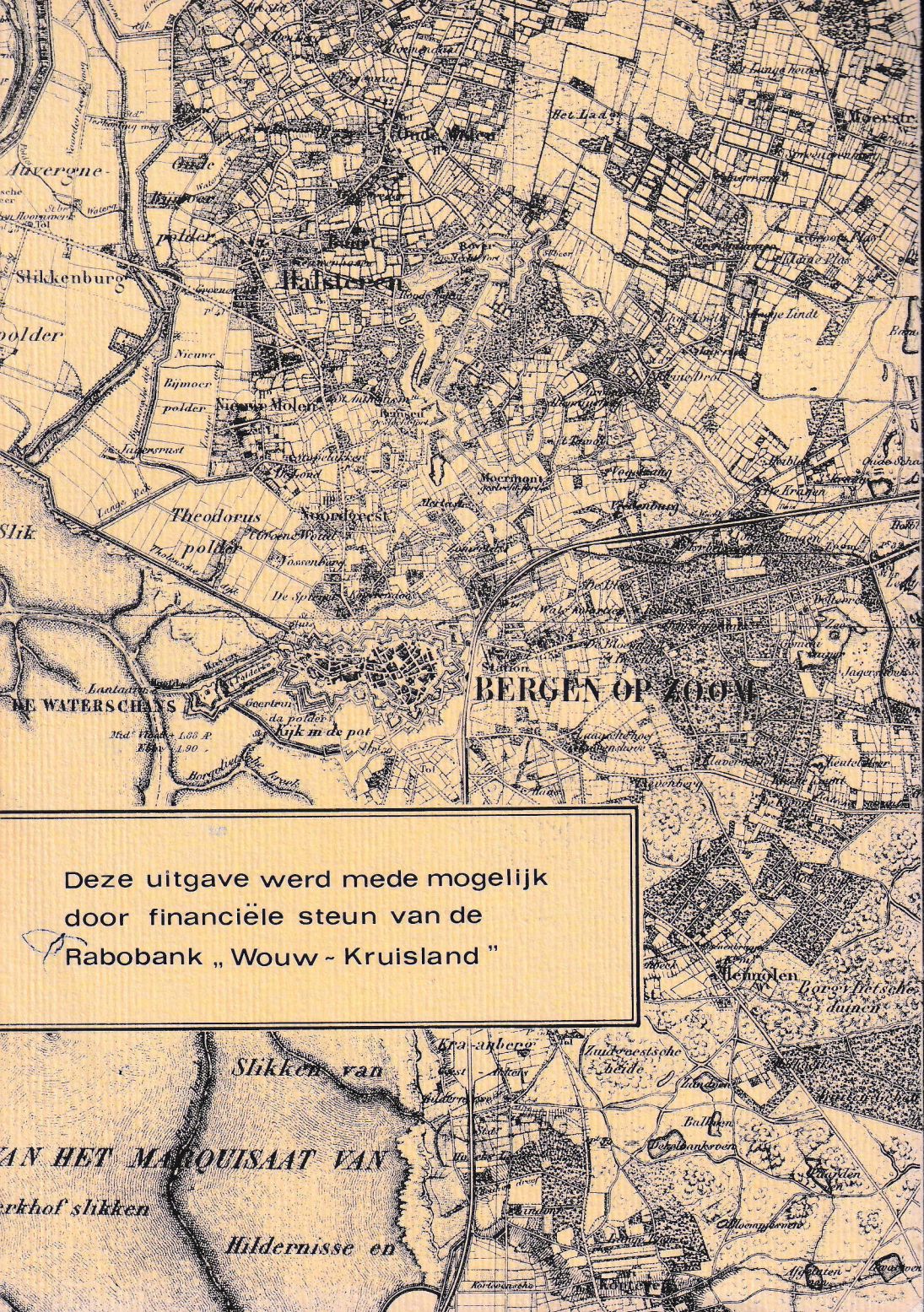
Wouw, mei 1987.

J.C.M.Schijven.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR:

Kerkhistorisch overzicht van de Hervormde gemeente te Wouw en Heerle door J.van der Baan, in: Tijdschrift voor Noord-Brabantsche Geschiedenis III (1897).

1. Classis = indeling, soort Bisdom.
2. Beroepen = aanstellen.
3. Proponent = kandidaat predikant.
4. Bevestigd = plechtig aan zijn gemeente verbinden.
5. Rechterlijk archief Wouw, inv.nr.286.
6. Oud archief gemeente Wouw, inv.nr.57.
7. Idem, inv.nr.1503.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door financiële steun van de
Rabobank „Wouw ~ Kruisland“